

Nd.

371. Frumvarp til laga

[144. mál]

um orkuver Vestfjarða.

Flm.: Hannibal Valdimarsson, Eiríkur Þorsteinsson, Kjartan J. Jóhannsson,
Sigurður Bjarnason.

1. gr.

Ríkisstjórninni er heimilt að fela rafmagnsveitum ríkisins að virkja Dynjandisá í Arnarfirði til raforkuvinnslu í allt að 7000 hestafla orkuveri og leggja þaðan aðalorkuveitu vestur á bóginn til Bíldudals, Tálknafjarðar og Patreksfjarðar og norður á bóginn til Þingeyrar, Flateyrar, Suðureyrar, Bolungavíkur, Súðavíkur og Hnífsdals og Ísafjarðar.

2. gr.

Ríkisstjórninni heimilast að taka lán fyrir hönd ríkissjóðs eða ábyrgjast lán, sem rafmagnsveitur ríkisins taka, allt að 60 milljónum króna, eða jafngildi þeirrar upphæðar í erlendri mynt, til greiðslu stofnkostnaðar þeirra mannvirkja, sem um getur í 1. gr. Af þeirri upphæð má taka sem lán úr raforkusjóði samkvæmt 1. lið 35. gr. raforkulaganna allt að 20 milljónum króna, þó eigi meira en nemur $\frac{1}{3}$ hluta af stofnkostnaði mannvirkjanna.

3. gr.

Framkvæmdir samkv. 1. gr. mega ekki hefjast, nema fyrir liggi nákvæmar kostnaðaráætlanir um virkjunarframkvæmdir samkv. ákvæðum raforkulaga.

4. gr.

Ríkissjóður geri þegar ráðstafanir til að tryggja sér vatnsréttindi í Dynjandisá, ef það mál hefur ekki enn þá fengið fulla lausn.

5. gr.

Kostnaður sá, sem sveitarfélögin á Vestfjörðum hafa lagt fram til undirbúnings Vestfjarðavirkjunar, verði þeim endurgreiddur og talinn með stofnkostnaði, enda öðlist rafmagnsveitur ríkisins þá eignarrétt á öllum uppdráttum og áætlunum um Dynjandisvirkjun, sem Orkuver Vestfjarða h/f lét gera.

6. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Það eru nú rúm 40 ár síðan farið var að athuga og undirbúa virkjun vatnsfallanna fyrir botni Arnarfjarðar, þó að aldrei hafi orðið af framkvæmdum.

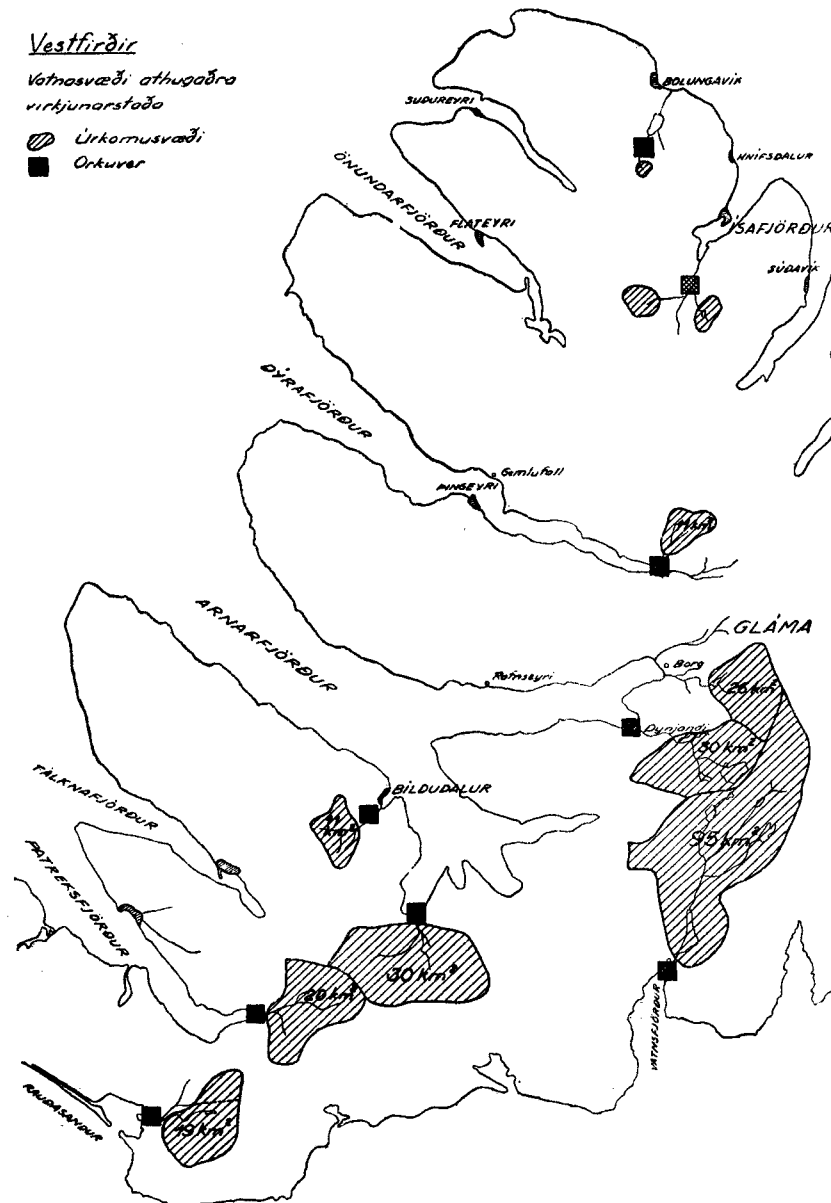
Það mun hafa verið árið 1912, sem Páll Torfason á Flateyri stofnaði félag, sem ætlað var að vinna að eflingu iðnaðar hér á landi. Þetta félag eignaðist vatnsréttindin þarna og hóf undirbúning að stórvirkjun.

Árið 1916 fékk félagið hingað til lands danskan verkfræðing, F. H. Krebs, og vann hann að virkjunarrannsóknnum við Dynjanda þá um sumarið. Síðan var verkinu haldið áfram af norskum verkfræðingi, Hout að nafni, og vann hann að mælingum á vatnasvæðinu fyrir botni Arnarfjarðar í tvö sumur. Gerði hann síðan áætlun og ákveðnar tillögur um, hvernig virkja skyldi allt vatnsafl fyrir Arnarfjarðarbotni, eða nánar tiltekið orku Dynjandisár og Svínár, sem falla í Dynjandisvog, og Mjólkár og Hofsár, sem falla ofan í botn Borgarfjarðar.

Allar þessar áætlanir voru miðaðar við orkuframleiðslu vegna stóriðju (aluminiumvinnslu í Eyrarfjalli hjá Flateyri), og voru aðaldrættirnir í virkjunartilhögun samkvæmt tillögum Hout verkfræðings þessir:

Árnar fjórar, sem áður voru nefndar, Dynjandisá, Svíná, Mjólká og Hofsá, skyldu leiddar saman uppi á hálendisbrúninni. Orkuverið átti að byggja við Mjólká, þar eð leiða átti Dynjandisá, Svíná og Hofsá í hana. Fallhæðin, sem með þessari tilhögun notaðist, var 300 m, og þrýstivatnspípan ekki nema 900—1000 m.

Mætti ætla, að þessi virkjunartilhögun væri ekki síður heppileg nú, vegna þeirra stórstígu framfara, sem orðið hafa í graftartækni og sprengingum. — Úrkomusvæði ánnna allra er um 56 km² (sjá meðfylgjandi uppdrátt um vatnasvæðin).

Með þessari virkjunartilhögun taldi norskri verkfræðingurinn að hægt væri að fá þarna 30 þúsund hestöfl fimm mánuði ársins, en rúmlega 50 þúsund hestöfl sjö mánuði ársins.

En það sat við undirbúninginn einn. Af framkvæmdum varð aldrei neitt vegna fjárskorts.

Síðan er þetta það helzta, sem gerzt hefur í raforkuframkvæmdum á Vestfirðum:

Á Bildudal var haustið 1918 lokið við að byggja 40 kw vatnsaflsstöð, sem seldi orku til ljósa og einnig talsvert til suðu og hitunar í þorpínu. En langt er síðan hún var orðin allt of litil.

Ísafjarðarbær lauk við byggingu raforkuvers við Fossaá í Skutulsfirði haustið 1937 og nokkrum árum síðar (1946) við Nónvatnsvirkjun, og eru þessar virkjanir báðar rúmlega 1000 hestöfl. Var þegar sýnt, að þær yrðu of litlar innan fárra ára.

Á þessu árabili var það, að Ísafjarðarbær og önnur sveitarfélög á Vestfjörðum stofnuðu til félagsskapar um að undirbúa samvirkjun fyrir Vestfirði í Dynjandisá í Arnarfirði í von um, að það mundi verða til að hraða framkvæmdum. Þessi samtök hlutu nafnið „Orkuver Vestfjarða h/f.“ Réð félagið Finnboga R. Þorvaldsson verkfræðing, nú prófessor, í þjónustu sína, og vann hann að virkjunarrannsóknunum, uppdráttum og áætlunum um Dynjandisvirkjun á árunum 1942, 1943 og 1944. Lögðu sveitarfélögin á Vestfjörðum allmikið fé í þessar undirbúningsframkvæmdir og væntu þess, að ríkið rétti síðan hjálparhönd til að koma upp orkuveri og aðalveitu frá því. En í því efni hafa Vestfirðingar orðið fyrir miklum vonbrigðum fram til þessa.

Á árinu 1945 gaf þó þáverandi samgöngumálaráðherra vegamálastofnunni og rafmagnseftirliti ríkisins fyrirmæli um að gera ýtarlega frumáætlun um virkjun vatnsfalla í Arnarfirði og um aðalorkuveitu um Vestfirði, byggðar á rannsóknunum Finnboga R. Þorvaldssonar prófessors.

Fól vegamálastofnan hans firmanu Höjgaard & Schultz að annast rannsóknir og gera áætlun um sjálfa virkjunina. Varð það nú niðurstaðan að miða allar rannsóknir og áætlanir við Dynjandisá eina, þar eð ekki væri fyrirsjáanlegt, að raforkuþörf Vestfjarða yrði meiri en svo í náinni framtíð, að henni mætti fullnægja með virkjun annarrar hvorrar árinna, Dynjandisár eða Mjólkurár.

Gáfu Höjgaard & Schultz, rafmagnseftirlitið og vegamálastjórnin út sameiginlega áætlun um virkjun Dynjandisár í marzmánuði 1946. Aðalatriði hennar voru þessi:

Stífla verði byggð, þar sem Dynjandisá rennur úr Litla-Eyjavatni, og myndast við það 800000 m³ vatnsgeymir. Reiknað er með 355 m fallhæð og 7000 hestafla eða 5150 kw. afl í orkuveri. Háspennulína var talin verða 127 km á lengd samtals vestur á Patreksfjörð og norður til Bolungavíkur og auk þess 10 km sæstrengur. Lengd háspennulínu til beggja handa frá orkuveri er þannig 137 km (sjá kortið).

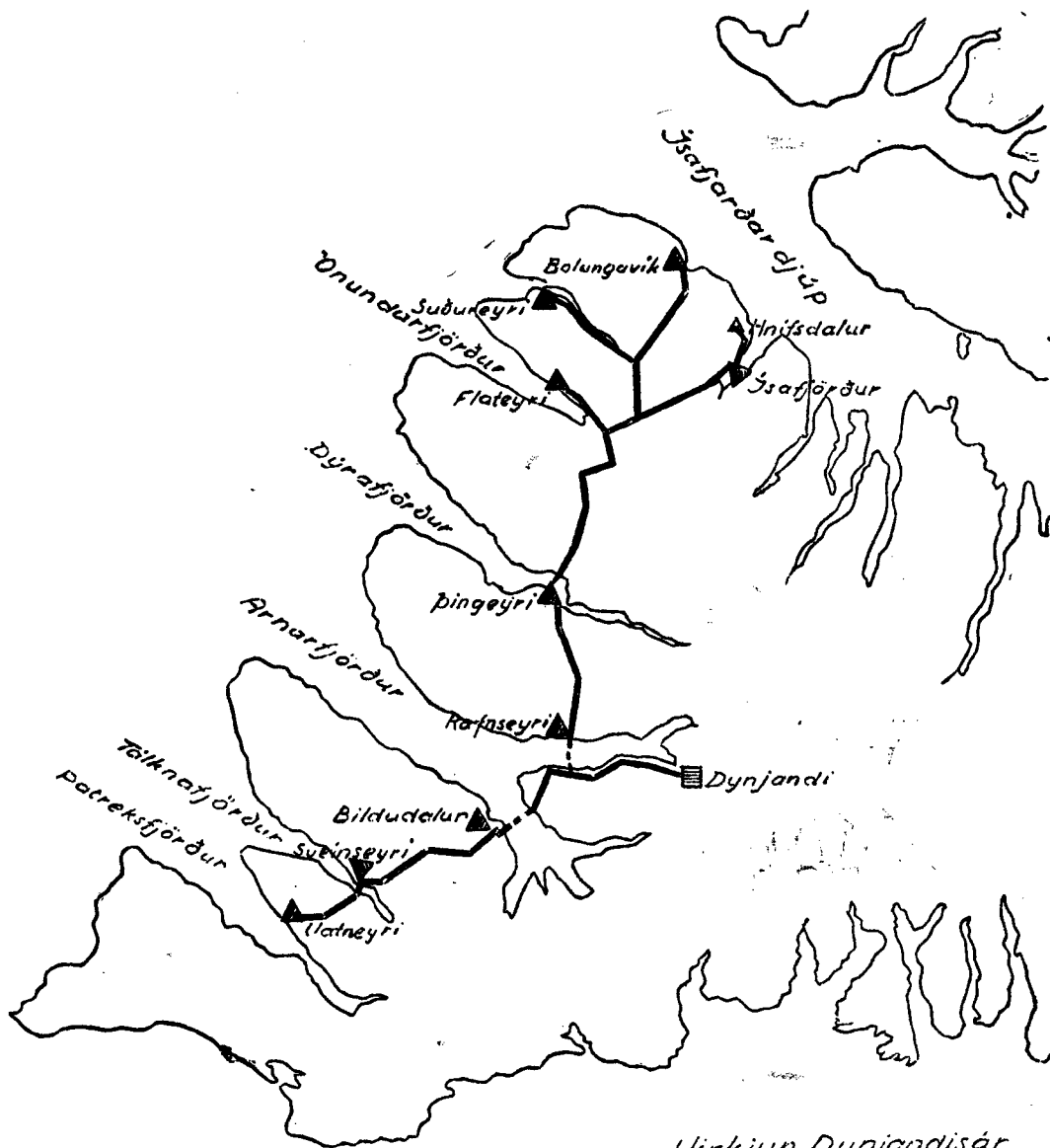
Í þessari áætlun var stofnkostnaður talinn verða þessi:

Sjálfst orkuverið 16½ millj., háspennulínur með sæstreng 8.4 millj. og aðalspennistöðvar 1.2 millj. Heildarvirkjunarkostnaður 7000 hestafla orkuvers við Dynjandisá var þannig í ársbyrjun 1946 talinn verða 26.1 millj. kr.

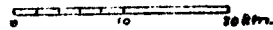
Nú er öllum ljóst, að það hefði verið mikið happ fyrir atvinnulífið á Vestfjörðum, ef framkvæmdir hefðu hafizt þá, en svo varð ekki, því miður. — Það var talið allt of dýrt.

Sérfræðingarnir lögðu til, að framkvæmdum yrði slegið á frest. Þeir töldu það eðlilegustu lausnina á raforkumálum Vestfjarða að byrja á því að byggja dieselstöðvar í öllum kaптúnunum Vestfjarða og endurbyggja innanbæjarkerfin með hliðsjón af því, að þau gætu síðar tekið við orku frá væntanlegri samvirkjun, án þess að verulegra breytinga þyrfti þá með. Bentu þeir á, að með þessu móti væri hægt að vinna upp orkunotkunina og venja fólk á að nota raforku til margvislegra hluta, áður en orkuver Vestfjarða tæki til starfa. Er það að vísu alveg rétt, en dýr hefur þessi aukaráðstöfun orðið, þótt ekki sé tekið tillit til annars en þeirrar margföldunar, sem orðið hefur á virkjunarkostnaði síðan.

En þar við bættist stofnkostnaður 7 dieselrafstöðva í kaптúnunum á Vestfjörðum. Á Þingeyri er búið að byggja 130 kw mótörstöð, er tók til starfa 1946, stækkuð 1949. Á Flateyri er 109 kw. stöð, er tók til starfa 1947. Í Súðavík er 60 kw. stöð, er tók til starfa sama ár. Á Bildudal er 300 kw. stöð, er tók til starfa 1948. Á Patreksfirði er 480 kw. stöð, er tók til starfa 1950. Í Bolungavík er 180 kw. stöð, er tók til starfa í janúar 1951, og á Suðureyri 164 kw. stöð, er tók til starfa

Virkjun Dynjandisár
Höspennulína
1:50000

Rafmagnseftirlit ríkisins
Fnr. 780.

i árslok 1951. Þá hefur rafveita Ísafjarðar og Eyrarhrepps byggt 250 kw. dieselstöð í viðbót við 850 kw. vatnsaflstöð sína. Þannig eru sveitarfélögin á Vestfirðum búin að byggja mótorstöðvar þær, er sérfræðingar ríkisins lögðu til að yrðu fyrsta undirbúningsskref að stórvirkjun fyrir Vestfirði. Einnig hafa öll sveitarfélögin, sem ekki höfðu fullkomið innanbæjarkerfi, endurbyggt lágspennukerfið hjá sér, og eru þannig nú, einnig að því leyti, við því búin að taka við raforkunni

frá samvirkjun Vestfjarða. Það er því hlutur ríkisins, sem eftir liggur, en ekki sveitarfélaganna á Vestfjörðum.

Álitsgerð sérfræðinga ríkisins 1946 lauk með þessum orðum:

„Meðan verið er að byggja varastöðvarnar, leggja innanbæjarkerfin og vinna upp orkunotkunina, verður að halda áfram skipulögðum rannsóknum á vatnsvirkjunarmöguleikum í Arnarfirði eða annars staðar þar, sem fá mætti nægilegt vatnsafl fyrir semeiginlega virkjun eða virkjanir fyrir Vestfirði.“

Ög ef þessar skipulögðu rannsóknir hafa nú farið fram, ætti ekki neitt að standa í vegi fyrir því, að hinn 40 ára gamli draumur Vestfirðinga um Dynjandisvirkjun gæti rætt og orðið að veruleika.

Þessi bráðabirgðaúrlausn raforkumálanna, sem sérfræðingarnir töldu eðlilegustu lausnina til að byrja með, hefur reynzt Vestfirðingum harla dýrkeypt. Rafmagn til ljósa hefur verið selt (skv. staðfestri gjaldskrá í ágúst 1952 á Patreksfirði á kr. 2.00 kw., á Bildudal kr. 2.40, á Þingeyri kr. 2.00, á Flateyri kr. 2.60, á Suðureyri kr. 2.50, í Bolungavík kr. 2.08, og aðrir taxtar eru í samræmi við það.

Í erindi, sem Axel Tulinius lögreglustjóri í Bolungavík flutti á 10. aðalfundi Sambands íslenzkra rafveitna sumarið 1952 um rafveitu Bolungavíkur, gaf hann m. a. þessar upplýsingar um raforkuverð og fjárhagsafkomu rafveitunnar í þessu næst-fjölmennasta kaupúni Vestfjarða:

Ljósarafmagnið er kr. 2.08 kw. Raforka til almennra heimilisnota er seld á kr. 1.00 kw. Raforka til smáiðnaðar er kr. 0.60 á kwst. Herbergjagjald er 4 kr. á mánuði.

Síðan sagði lögreglustjórinn:

„Nú er ráðgert að hækka ljósaverð frá næstu áramótum í kr. 3.00 á kwst. og herbergjagjald í samræmi við það. Þrátt fyrir þessa háu gjaldskrá varð rekstrarhalli 1951 kr. 71392.58, og búizt er við, að hann verði um 111 þús. kr. í ár (þ. e. 1952). Verður þá orðinn samanlagður rekstrarhalli í árslok 1952 (á rúmum tveimur árum) um kr. 200 000.00. Til að ná jöfnuði þyrfti að hækka gjaldskrána um 50%.“

Þessu lík er auðvitað niðurstaðan í hinum kaupúnum á Vestfjörðum. Um það þarf því ekki að fara fleiri orðum: Kaupúni Vestfjarða búa við ónóga, ótrygga og rándýra raforku, og þó verða sveitarfélögin árlega að taka á sig lítt bærilegan halla af rekstri mótórrafstöðvanna í ofanálag.

Samkvæmt manntalinu 1950 voru íbúar Vestfjarða sem hér segir, þegar Stranda-sýsla er ekki tekin með:

Staðir	Íbúatala
Patreksfjörður	857
Bildudalur	397
Þingeyri	317
Flateyri	428
Suðureyri	349
Bolungavík	704
Hnífsdalur	300
Súðavík	238
Íbúar kaupúna samþals	3590
Ísafjarðarkaupstaður	2826
Íbúar kaupstaðar og kaupúna	6416
Íbúar sveitanna	2959
Íbúar Barðastrandarsýslu, Ísafjarðarsýslu og kaupstaðar	9375

Samkvæmt þessu eru íbúar kaupstaðar og kaupúna á þeim hluta Vestfjarða, sem til mála kemur að tengja inn á eina orkuveitu, um 6400 manns. Auk þess mundi slík samveita ná til ca. 600 manns í vestfirzkum sveitum.

Um sveitarafveitur á þessum hluta Vestfjarða segir Jakob Gíslason raforkumálstjóri eftirfarandi:

„Samkvæmt athugun raforkumálaskrifstofunnar eru það aðeins eftirfarandi svæði, sem hugsanlegt er að leggja sveitarafveitur um út frá væntanlegri Vestfjarðarafveitu eða út frá orkuverum einstakra kaupúna, það eru: í Tálknafirði, utan og innan Sveinseyrar, um það bil 17 býli; við Bildudal aðeins 2 býli; við Rafnseyri 3 býli; í námunda Þingeyrar sunnan Dýrafjarðar 13 býli; norðan fjarðarins kringum Núp og Gemlufall 20 býli; við Önundarfjörð sunnanverðan 23 býli; við Suðureyri 2 býli (þar við mætti bæta jörðum í Staðardal); við Bolungavík 14 býli; og loks inn af Skutulsfirði 15 býli, sem þegar eru raflýst frá Ísafirði. Allt eru þetta um það bil 120 býli, og er íbúatala þeirra talin vera um 600 manns (sjá uppdrátt). Á Sveinseyri í Tálknafirði búa auk þess nokkrir tugir manna.

Samtals verða því taldir á orkuveitusvæði rafveitu Vestfjarða um 7000 manns.“

Þess má geta, að íbúatala á þessu svæði hefur ekki hækkað á seinustu 40 árum.

Aflþörfina hefur raforkumálastjóri nýlega gert þannig upp með hliðsjón af reynslutölum um orkunotkun og orkusölu á ýmsum stöðum, sem fengu orku frá Sogsvirkjuninni og öðrum virkjunum 1945—1949:

„Til almennra nota, þ. e. lýsingar, heimilisnotkunar og smáidnaðar, er aflþörfin um 300 wött á mann“ eða um 2100 kw. miðað við 7000 manns.

Aflþörfina til hraðfrystihúsa, fiskimjölsverksmiðja og meiri háttar verkstæða telur raforkumálastjóri vera um 1300 kw. Samkvæmt þessu væri þá aflþörfin til almennra nota og iðnaðar ca. 3400 kw.

Þegar þess er gætt, að áætlað afl Dynjandisár er 5150 kw. og orka rafveitu Ísafjarðar ca. 850 kw. eða samtals 6000 kw., virðist svo sem Vestfirðingar yrðu sæmlega settir með raforku, þó að notkunin ykist um 70—80% frá því, sem nú er reiknað með. Þá má gera ráð fyrir, að virkjun Fossár í Hólshreppi, sem nú má heita fullráðin, bætist þar við sem ein af vara- og toppstöðvum heildarkerfisins.

Því fer þó fjarri, að virkjun Dynjandisár sé einasti möguleikinn til samvirkjunar fyrir Vestfirði. Mjólka ein gæti einnig komið til greina (fallhæð 490 m), og ýmsir eru þeirrar skoðunar, að hagkvæmara væri að virkja Dynjandisá og Mjólka í einu lagi. Gæti þá komið til greina stórfelldri ársmiðlun í Stóra-Eyjavatni. Er áætluð orka beggja ána með því fyrirkomulagi talin varlega áætluð 10—12 þús. kw.

Seinustu árin hefur Húsadalsá í Mjóafirði verið athuguð nokkuð með Vestfjarðavirkjun fyrir augum. Telja sérfræðingar rafmagnseftirlits ríkisins, að þar megi virkja um 4000 kw., enda eru skilyrði til meiri háttar vatnsmiðlunar þar góð. Afl hennar er þó tæplega nógu mikið.

Að flestra álitu eru samt einna álitlegust virkjunarskilyrðin við Þverá í Nauteyrarhreppi. Þar hafa vatnsmælingar farið fram síðan 1942. Þverá hefur upptök sín á hálendinu sunnan Drangajökuls, og er vatnasvæði hennar um 45 km². Byggist virkjun hennar aðallega á glæsilegum vatnsmiðlunarskilyrðum í Skúfnavötnum.

Um Þverárvirkjun lét Jakob Gíslason raforkumálastjóri svo um mælt í erindi, er hann flutti á aðalfundi Sambands íslenskra rafveitna á Ísafirði sumarið 1952:

„Við Þverá kemur til mála að virkja 360 m brúttófallhæð af 45 km² úrkomusvæði. Minnsta rennsli var talið 270 l/sek., sem svara til tæplega 700 kw. afls, en með stórfelldri miðlun var gert ráð fyrir, að virkja mætti um 15000 kw. — Stífla virkjunarinnar yrði um 680 m löng og mesta hæð 19 m. — Vatnið yrði leitt frá inntaki um 2.8 km löng jarðgöng og í framhaldi þeirra 1.4 km langa stálpípu. — Þrýstivatnsleiðsla yrði því alls 4.2 km. — Stöðvarstæði er ráðgert hjá bænum Tungu og gert ráð fyrir 2 vélasamstæðum, 7500 kw. hvor. — Stofnkostnaður þessarar virkjunar áætlast 90 millj. kr. eða 6000 kr./kw., og er þá ekki talinn með kostnaður orkuveitu frá virkjuninni. Miðað við aflað er virkjunarkostnaðurinn hagstæður, en þess ber að gæta, að virkjuninni verður ekki komið upp í áföngum nema að litlu leyti, og enn fremur yrði mjög dýrt að leggja þaðan samveitu um Vestfirði.“

Virkjunaraðstaða er hagstæð við Þverá, en þar sem hún liggur á enda virkjunarsvæðisins (ekki miðsvæðis eins og Dynjandisá og Mjólka), má nú telja vist,

Þá er um það að ræða, hvort heldur eigi að fara út í margar smáar sérvirkjanir eða í samvirkjun.

Eini kostur smávirkananna er sá, að þeim má, þar sem skilyrði eru fyrir hendi, koma upp á lengri tíma, smám saman, og eru þær þannig fjárhagslega viðráðanlegri í bili, að því er stofnkostnað snertir.

Helstu rökin með samvirkjun eru aftur þessi, eins og raforkumálastjóri hefur réttilega bent á:

1. Með samvirkjun fá allir staðirnir á Vestfjörðum vatnsorku, sérvirkjanir virðast ekki koma til greina alls staðar.
2. Auðveldara að virkja til viðbótar, ef heildaraflþörfin vex.
3. Ef sérstök orkuþörf verður á einhverjum stað, t. d. vegna iðjurekstrar, er auðvelt að heina þangað orku frá samvirkjuninni. Þetta er mjög þýðingarmikið atriði, t. d. iðja, sem gæti nýtt sumarorku. Tenging við aðra landshluta gæti einnig komið til greina með tímanum.
4. Tæknileg þjónusta betri, vól á tæknifróðari mönnum til samvirkjunar en sérvirkjana.“

Þetta eru þung og mikilvæg rök, sem varla verður unnt að ganga fram hjá, þegar teningunum verður nú loks kastað í virkjunarmálum Vestfjarða. Þau benda öll ákveðið í þá átt, að samvirkjunarleiðin sé sú eina rétta.

Síðan ríkið tók við framhaldsundirbúningi Dynjandivirkjunar af Orkuveri Vestfjarða h.f., eru liðin 10 ár, og er árangurinn harla lítill. En á þessu tímabili hafa orkuver verið stækkuð, ný orkuver verið byggð og orkuveitur lagðar fyrir hundruð milljóna króna.

Vestfjarðabyggðir eiga bókstaflega tilveru sína undir því, að raforkumál þeirra verði nú leyst hið bráðasta á þann hátt, að atvinnulífið þar, ekki sízt fiskiðnaðurinn, sem hefur sívaxandi áhrif á rekstur þjóðarbúsins, eigi kost á nægilegri raforku við sama verði og hún er seld í öðrum landshlutum frá hinum stóru raforkuverum.

Og þegar stjórnarflokkarnir hafa nú gert það að höfuðatriði í stjórnarsamningi sínum að leggja fram 100 millj. kr. til nýrra raforkuframkvæmda, getum við, flutningsmenn þessa frumvarps, ekki trúað öðru en að hinar vanræktu Vestfjarðabyggðir verði loks látnar ná rétti sínum og 40 ára draumur Vestfirðinga um Dynjandivirkjun þannig gerður að veruleika. — Þetta frumvarp hlýtur því að fá skjóta og góða afgreiðslu á þessu þingi.